

SINGY, Pascal (éd.) (2002): *Le français parlé dans le domaine francoprovençal. Une réalité plurinationale*. Bern, etc.: Lang, 213 p. (coll. Sciences pour la communication, 66)

Aquest llibre presenta les comunicacions d'una jornada d'estudis que se celebrà a la universitat de Lausanne el dia 24 de novembre de 2000. Al costat de la «introducció» (1-13) de l'editor Pascal Singy, el llibre conté vuit articles: sis d'ells se centren en la «Suisse romande», un altre presenta la Val d'Aosta i l'últim toca la part francesa del domini. Cal afegir immediatament que es tracta gairebé sempre de lingüística interna, encara que amb una mirada sociolingüística; únicament la contribució de Frank Jablonka tracta sobretot d'aspectes de lingüística externa. Naturalment, l'interès —però també el problema— de publicacions d'aquest tipus és sempre que presenten «works in progress» (per dir-ho en neocatalà), això vol dir que no es tracta d'una presentació sistemàtica d'un conjunt, sinó de fragments de recerca que no sempre poden donar una impressió «rotunda» d'una situació. Hauria estat útil que l'editor omplís una mica els buits del llibre dins la seva introducció o —almenys— permetés al lector de fer-ho ell mateix amb l'ajut d'una bibliografia general.

El llibre tracta únicament del *francès parlat* a la *zona francoprovençal*. Això vol dir que el francoprovençal només hi intervé com a element de substrat i no és l'objecte de la investigació.

Això necessita prèviament una clarificació dels termes, sobretot del terme «français régional», a distingir dels «parlers régionaux». Singy, a la seva introducció, reprèn la definició de Gaston Tuailon, que diu que «l'ensemble des particularités linguistiques qui distinguent l'usage français d'un lieu ou d'une région donnée» constitueix el francès regional, que és diferent dels parlars dialectals del mateix domini. El francès regional és la variant del francès que neix quan una llengua importada (i imposada), el francès «estàndard» o neutre o referencial, etc. es creua amb una llengua (o varietat) autòctona que entra en una situació de dependència (o dominació). Potser hauria estat útil emprar en aquest context la terminologia d'Eugenio Coseriu que parla de «dialectes terciaris» (id., *Sprachkompetenz*, Tübingen: Francke, 1988, 144-145). Naturalment, una situació d'aquest tipus és sempre poc estable: la varietat referencial és sempre atractiva per als parlants perquè el seu ús equival a una promoció social. És un procés de substitució que es fa en (almenys) tres temps: pas de la llengua dominada a una varietat imperfecta de la llengua dominant, perfecció de la competència en la llengua dominant i, finalment, dominació de la forma prestigiosa i abandó de la llengua dominada (cal afegir que la història no s'atura: mentre la gent aprèn la forma prestigiosa, aquesta canvia i, quan hom la domina finalment, veurà que domina una forma prestigiosa arcaica que caldrà ajustar. D'aquesta manera la dependència en teoria no acaba mai, com ja ho sabia la filosofia grega, emprant la imatge de la fletxa immòbil; per sort o per dissort, la realitat pot ser una mica diferent). Cal dir que la substitució al domini francoprovençal és recent: encara al començament del segle xx, la gran majoria de la gent parlava normalment aquesta llengua, els alfabetitzats eren bilingües, els altres més o menys. Les guerres i els mitjans (ràdio i sobretot televisió) canviaren ràpidament la situació, sobretot als anys 50 i 60. Això vol dir que avui encara existeixen persones grans que havien viscut aquest canvi (i per les quals el fet de parlar tant el «dialecte regional» com el «français regional» és una marca de desprestigi), mentre que per als més joves la situació és menys tibant. Per a ells, les marques de diferenciació poden ser símbols d'identitat i, per això, poden ser acceptades més fàcilment. És clar que la situació canvia en el marc estatal: a França, la pressió assimiladora ha estat sempre molt més forta que en cap altre estat europeu, mentre que a Suïssa, les diferències foren més acceptades; Itàlia bé volia imitar França, però el temps de l'estat unitari fou més curt; d'altra banda, ho va anar fent de manera negligent i per això, les diferències internes continuen existint. Però, de manera paradoxal, la Suïssa romànica va entrar en una dependència cultural tan forta de França i sobretot de París, que acceptà l'assimilació, de manera que grans centres com Ginebra o Lausana no han pogut mantenir un «estàndard» diferent respecte a París. Dins la seva introducció, Singy distingeix quatre tipus de regionalismes: els *dialectismes*, que resulten de l'acció del substrat (en aquest cas: francoprovençal); els *archaïsmes*, formes altra vegada usades de la forma referencial que avui existeixen només a la regió i han desaparegut del francès referencial; les *créations locales*, formes que podrien ser generals, però que s'utilitzen únicament a la regió, i els *emprunts* (manlleus), formes que vénen d'una altra llengua o varietat —en el nostre cas, sobretot del suís alemany i (a la Val d'Aosta) de l'italià. Singy va presentar, sota una forma més elaborada, aquests tipus en un altre llibre: *L'image du français en Suisse romande*. Paris: L'Harmattan, 1996.

La contribució de Frank Jablonka, l'única que parla del francès a Itàlia, «Le français régional valdôtain n'existe pas» (15-29) mostra que a la Val d'Aosta el francès gaudeix d'un estatut, però gairebé no es parla de manera natural, mentre que el francoprovençal, la llengua que una bona part de la gent (encara) parla, no té cap estatut oficial. És clar que el francès juga un paper important en les declaracions, però en la pràctica comunicativa de cada dia, gairebé no hi és present. Per això, el francès regional de la Val d'Aosta és sobretot un francès italianitzat, com ho mostren els exemples de Jablonka. Els articles següents parlen sobre situacions a la Suïssa romànica. Jean-François De Pietro «Le français régional à l'école: quelles possibilités?» (31-66) constata que fins ara el francès regional gairebé no té entrada a l'escola —això vol dir que les paraules i els girs que els joves senten dia rere dia al carrer (gairebé) no són admesos a l'escola, perquè el professorat té una mala percepció d'aquestes varietats. De Pietro pensa que caldria que l'escola entrés més en relació amb la realitat viscuda i, d'altra banda, que els escolars adquirissin això que ell anomena «une culture lan-

gagière» i per això fa algunes propostes. Bernhard Pöll «Le français régional en Suisse romande. À propos des conceptualisations profanes et scientifiques du fait régional» (67-82) discuteix sobretot el terme «francès regional» i intenta veure si entre aquest i el francès neutre hi ha una mena de «continuum» (terme utilitzat sobretot en les recerques sobre les llengües criolles). La diferència entre les situacions criolles i la de Suïssa es veu sobretot en el fet que a Suïssa gairebé no queden parlants del parlar dialectal (72) i que el francès regional ocupa el lloc de la varietat dominada. Els parlants se senten bastant insegurs en relació amb la seva varietat lingüística. I sembla que aquesta paraula —inseguretat— té un paper important en el comportament dels parlants de Suïssa. Naturalment, qüestiona la relació amb el francès neutre i, a la vegada, la seva demarcació i identitat. Giuseppe Manno «La dynamique interne propre au français régional de Suisse romande: réflexions théoriques et méthodologiques autour d'un facteur sous-estimé» (83-111) vol mostrar la vitalitat del francès regional en el domini de les creacions lexicals. Com els altres autors, fa notar que hi ha una diferència entre l'acceptació de diferents tipus de creacions segons l'origen (probable) d'una paraula. Això vol dir que, d'una banda, cal llegir amb molta precaució les indicacions sobre acceptació o rebuig de formes regionals, perquè la gent no *sap* sempre l'origen d'una forma; de l'altra, que hi ha una certa contradicció interna entre ideologia lingüística i pràctica. Alexei Prikhodkine «Le-régional et insécurité linguistique: quels rapports en Pays de Vaud?» (139-163) repren la tipologia de Singy i fa una enquesta per tal de mostrar el grau d'acceptació i de rebuig d'unitats lexicals. Consta que els dialectalismes i els manlleus reben el més alt grau de rebuig, mentre que els arcaïsmes i les innovacions regionals són bastant ben acceptades. Per exemple, més del 90% dels enquestats diuen que empren sense problemes l'arcaïsmes «nonante». Els resultats d'aquest treball confirmen, doncs, en alt grau el que deia Manno en l'article abans citat. Pascal Singy «Accent vaudois: le complexe des riches?» (165-186) mostra, seguint els camins que va mostrar William Labov, que el rebuig de les varietats regionals és més alt entre la gent de les capes altes de la societat i, dins d'aquestes capes, entre la gent entre 40 i 65 anys, això vol dir gent activa professionalment. Sobretot els més grans i, en grau menor, també els joves mostren menys rebuig respecte a la varietat regional. Aquestes respostes permetran més d'una interpretació: la gent activa és —Labov ho mostra— la gent més conformista; els grans han superat aquestes obligacions i els joves encara no les viuen. Una altra possibilitat seria de dir que el moment més clar de substitució fou aquest que pertoca a la gent que al moment de l'enquesta tenia aquesta edat (el llibre de Singy es publicà el 1996, l'enquesta deu ser, per tant, anterior). Les dues interpretacions no s'exclouen mútuament, poden ser complementàries. Oleg Kulinich «Modélisation probabiliste dans la description d'oppositions phonologiques. Le cas du français régional en Suisse romande» (187-211) prova de mostrar la *praxi* dels parlants, descrivint parelles minimalis. L'única contribució que s'ocupa del francès regional del domini francoprovençal a França és la de Jean-Baptiste Martin, Anne-Marie Vurpas i Claudine Fréchet «Les régionalismes du français parlé en Rhône-Alpes: collectes effectuées et premières observations» (113-138) els quals mostren, amb alguns exemples, que les unitats lexicals del francoprovençal que entren en el francès regional tenen una distribució geogràfica diferent dins els dos registres; en general, les paraules del francès regional tenen un domini sensiblement més gran que les altres.

L'element més important d'aquest volum són les reflexions teòriques; els resultats concrets no aporten res de realment inesperat. Però les discussions teòriques i metodològiques, algunes vegades, són d'un interès elevat. Em sembla gairebé inevitable que en alguns indrets «això seria descobrir el Mediterrani», la reflexió alguna vegada necessita cercles i corbes. Ja ho he dit d'entrada que, al meu parer, falta alguna vegada una mica l'atenció a les situacions exteriors, socials de les llengües (o varietats) en contacte, i potser hauria estat útil de reflexionar una mica més sobre les diferències dels estatuts de les llengües dins els diferents indrets. D'altra banda es veu que aquestes tensions entre una variant alta i una variant baixa tenen una tendència a reproduir-se: quan la varietat regional desapareix com a llengua dominada, és la varietat abans dominant —que oscil·lava entre «francès regional» i «francès neutre»— que es trenca en dues i que reproduceix, amb certes va-

riants, l'oposició anterior. I quan aquesta oposició s'haurà neutralitzat, es trobarà una altra diferenciació entre «gent culta» i «poble» per a marcar la diferència social? Potser s'hauria pogut veure un conjunt de dinàmiques entre aquestes situacions diferents i les pràctiques que se'n deriven, que el lector creu percebre alguna vegada fugaçment però que no es desenvolupen mai. El llibre és una introducció exemplar a les reflexions actuals de certs corrents de la lingüística i es llegeix amb un interès creixent.